

ACTIVE MODELS OF CALQUES IN THE PERSIAN LANGUAGE

Dilfuza Rafukjanovna AKHMEDOVA

Doctor of Philology, Associate Professor
Higher School of Iranian and Afghan Studies
Tashkent State University of Oriental Studies
Tashkent, Uzbekistan

FORS TILIDA KALKALARNING FAOL MODELLARI

Dilfuza Rafukjanovna AXMEDOVA

Filologiya fanlari doktori, dotsent
Eronshunoslik va afg'onshunoslik oliy maktabi
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
Toshkent, O'zbekiston

АКТИВНЫЕ МОДЕЛИ КАЛЕК В ПЕРСИДСКОМ ЯЗЫКЕ

Дилфуза Рафукжановна АХМЕДОВА

Доктор филологических наук, доцент
Высшая школа иранистики и афганистики
Ташкентский государственный университет востоковедения
Ташкент, Узбекистан dilakhmedova@mail.ru

For citation (iqtibos keltirish uchun, для цитирования):

Axmedova D.R. Fors tilida kalkalarning faol modellari // O'zbekistonda xorijiy tillar. — 2024. — 10-jild, № 6. — B. 72-91.

<https://doi.org/10.36078/1735293648>

Received: October 25, 2024

Accepted: December 17, 2024

Published: December 20, 2024

Copyright © 2024 by author(s).

This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0).

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Abstract. Along with word formation based on the material already existing in the language, which is the main way of enriching each language, it's crucial to stress that various kinds of borrowings, as a result of contact between peoples, play, as is known, a large role in the formation of new words and expressions. This highlights the dynamism and evolution of language. Whatever forms this contact takes, the results of linguistic communication are influenced not only by contacts between peoples and the structure of languages but also by non-linguistic facts: economic and political conditions of linguistic contacts, the scientific and cultural prestige of the people speaking a given language, its numbers, etc. Naturally, all types of linguistic contacts, are not carried out by themselves but by people speaking these languages. The environment where language contacts are carried out is human society, the psyche of people; the place where the results of these contacts are reflected in the structure of languages. This circumstance provides the basis for distinguishing between language contacts and their results. The study of this issue is important not only for general linguistics and the study of word formation types of certain languages but also makes it possible to correctly assess the extent of the influence of one language on another, which is evidence of the influence of culture, in the broad sense of the word, of one people on the culture of another. The analysis of calques, as well as other processes occurring in the vocabulary of languages, is of interest for history, the history of science, technology, culture, etc., since all this is closely connected with human activity in all spheres of life.

Keywords: neologism; tracing; borrowings; lexeme; full tracing; semi-tracing; phraseological units; word-formation tracing; semantic tracing; method of finding a conceptual equivalent; prefix.

Annotatsiya. Har qanday tilni boyitishning asosiy usuli tilda mavjud bo'lgan material asosida so'z yasaliishi bilan bir qatorda, yangi so'z va iboralar hosil bo'lishida xalqlar o'rtasidagi aloqa natijasida turli o'zlashtirishlar ham o'rin egallaydi. Ushbu aloqa qanday shaklda bo'lishidan qat'i nazar, lingvistik aloqa natijalariga nafaqat xalqlarning aloqalari va tillarning tuzilishi, balki tilga oid bo'lmagan faktlar ham ta'sir qiladi: til aloqalarining iqtisodiy va siyosiy sharoitlari, ilmiy va madaniy aloqalar, ma'lum bir tilda so'zlashuvchi xalqning mavqei, uning ko'pligi va boshqalar. Til aloqalarining barcha turlari, tabiiyki, o'z-o'zidan emas, balki shu tillarda so'zlashuvchilar orqali amalga oshiriladi. Barcha til aloqalari sodir bo'ladigan muhit — inson jamiyati, inson ruhiyati hisoblanadi. Bu aloqalarning natijalari aks ettiriladigan joy tillarning tuzilishidir. Bu holat til aloqalari va ularning natijalarini farqlash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu masalani o'rganish nafaqat umumiy tilshunoslik va ayrim tillarning so'z yasaliish turlarini o'rganish uchun muhim ahamiyatga ega, balki bir tilning boshqa tilga ta'sir darajasini to'g'ri baholash imkonini beradi, bu ta'sirning dalilidir. Kalkalash hodisasini tahlil qilish nafaqat tilshunoslik, balki boshqa fanlar doirasida ham qiziqish uyg'otadi, chunki bularning barchasi hayotning barcha sohalarida inson faoliyati bilan chambarchas bog'liq.

Kalit so'zlar: neologizm; kalka; o'zlashmalar; leksema; to'liq kalkalash; yarim kalkalash; frazeologizmlar; so'z yasovchi kalka; semantik kalka; konseptual ekvivalent topish usuli; prefiks.

Аннотация. Наряду со словообразованием на базе существующего уже в языке материала, являющимся основным способом обогащения каждого языка, в образовании новых слов и выражений большую роль играют, как известно, и разного рода заимствования, как результат соприкосновения народов. Какие бы формы ни принимало это соприкосновение, на результаты языкового общения влияют не только контакты народов и структуры языков, но и факты неязыкового характера: экономические и политические условия языковых контактов, научный, культурный престиж народа, говорящего на данном языке, его многочисленность и т. д. Все типы языковых контактов, естественно, осуществляются не сами по себе, а через людей, говорящих на данных языках. Средой, где осуществляются контакты языков, является человеческое общество, психика людей; местом, где находят отражение результаты этих контактов — структура языков. Это обстоятельство и дает основание для разграничения контактов языков и их результатов. Исследование данного вопроса имеет значение не только для общего языкознания и изучения типов словообразования определенных языков, но и дает возможность правильно оценить размеры влияния одного языка на другой, что является свидетельством влияния культуры, в широком смысле этого слова, одного народа на культуру другого. Анализ калькирования, как и других процессов, происходящих в словарном составе языков, представляет интерес и для истории, истории наук, техники, культуры и т. д., так как все это тесно связано с деятельностью человека во всех сферах жизни.

Ключевые слова: неологизм; калька; заимствования; лексема; полная калька; полукалька; фразеологизмы; словообразовательная калька; семантическая калька; способ нахождения понятийного эквивалента; префикс.

Kirish

Kalkalash juda ko‘p lingvistik masalalarni qamrab oladi va shunga mos ravishda uni turli nuqtayi nazardan ko‘rib chiqish mumkin: chet tilidagi matnni tarjima qilish, bir tilning boshqa tilga ta‘siri, ma‘lum bir tilning lug‘at boyligini to‘ldirish, o‘zlashtirilgan elementlardan izlanish jarayonida foydalanish va boshqalar. Sanab o‘tilgan jihatlarning har birini yoritish uning boshqa tomonlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Shunday qilib, ushbu hodisaning mohiyatini so‘z yasalishi nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqish ekvivalent bo‘lmagan lug‘atni tarjima qilish kabi amaliy muhim masalani yaxshiroq tushunishga hamda izlanish jarayonida o‘zlashtirilgan elementlardan foydalanish masalasini ko‘rib chiqishga yordam beradi.

Mavzuning maqsadi. Tadqiqot obyektimiz ham bugungi kun uchun ahamiyatli va dolzarb hisoblangan tilning boyish usulidan biri bo‘lgan kalkalash masalasiga bag‘ishlanadi. Bunda hozirgi kunda fors tiliga ingliz tilidan kirib kelayotgan neologizmlarning o‘zlashtirish masalasiga alohida e‘tibor qaratilgan.

Mavzuning o‘rganilish darajasi. Fors tilida kalka va neologizmlar bo‘yicha Ali Hadjarian, Karine Megerdoomian (1), Alipanahi Fatemeh, Mahmoudi Ra‘na (2), V.V. Yeliseyeva (3), K.N. Yeremina (4), Y.V. Marinova (5), V.I. Mesamed (6), Moinzade Ahmad (7), Momeni Fereshteh, Shahla Raghibdoust, Robab Teymour (8), G.G. Nadjafov (9), L.S. Peysikov (10), T.A. Pimaxina (11), A. Quronbekov (12), Sh.Rahmatullayev (13), Rasool Pasha Abgarmi, Vida Shaghaghi (14), A.A. Reformatskiy (15), A.A.Romanchenko (16), Y.A. Rubinchik (19), C.Sager (20), E.Shoahmedov (21), Yule George (22) kabilarning ishlarini sanab o‘tish lozim.

Mavzuning vazifalari quyidagilardan iborat.

- fors tilidagi kalkalash masalasiga doir nazariy bazani shakllantirish;
- akademiya taklif qilgan kalkalangan neologizmlarni jamlash;
- to‘plangan terminlar orasidan prefiksli kalkalarni ajratish;
- to‘plangan terminlarni leksik va semantik jihatdan tahlil qilish;
- gazeta, jurnal va internet saytlaridan olingan misollar asosida kalkalarni o‘rganib chiqish.

Keyingi vaqtlarda lug‘atning boyish jarayonida so‘z yasashdan ko‘ra o‘zlashtirish ustun bo‘lib bormoqda. Chunki o‘zlashtirish — so‘z yasashga nisbatan yengil yo‘l. Leksema o‘zlashtirish bir tildan ikkinchi bir tilga bevosita leksema olish yo‘li bilan voqe‘ bo‘ladi. Bu yerda ikki hodisani farqlash kerak: a) bir tilga ikkinchi bir tilning leksemasi o‘zlashadi; b) o‘zlashtirilayotgan leksema o‘z navbatida o‘sha tilning o‘zi uchun ham o‘zlashma bo‘ladi (13, 76).

Leksemalar asosan ikki yo‘l bilan o‘zlashtiriladi. 1) jonli so‘zlashuv orqali; 2) bosma manabalar orqali. Leksema o‘zlashtirishning usullari ikki turli: o‘zicha olish va kalkalab olish.

Kalkalab olishda o‘zlashtirilayotgan leksemaning leksik ma‘nosi va ma‘noli qismlarga bo‘linishi saqlanadi, lekin o‘zlashtiruvchi tilning materiali bilan to‘ldiriladi. Ikkinchi til leksemasida qismma-qism nusxa olish yo‘li bilan yasalgan (tuzilgan) leksema kalka deyiladi (13, 79).

Ko‘chirma (kalka) jarayoni o‘zga tildan biron-bir morfema, so‘z, birikma yoki frazeologik iborani o‘z til vositalari bilan ko‘chirish yoki o‘xshashini topishga aytiladi. O‘zlashmalarning tarkibiy turlariga ko‘ra fors tilidagi ko‘chirmalar yasama so‘z, frazeologik va semantik turlariga bo‘linadi. Yasama ko‘chirmalar chet tilidagi yasama so‘zlarning morfem tarkibi yoki uning bo‘laklarini aynan takrorlovchi so‘zlarni o‘z ichiga oladi (12, 37).

Kalka termini “calque” fransuz tilidan kelib chiqqan bo‘lib, u Charlz Balli tomonidan fanga kiritilgan. Biroq Ch. Balli o‘z izlanishlari davomida bu mavzu hatto 1533-yilda Joan Luis Vivesning De Ratione dicende (ispan-lotin tarjimonligi) asarida *equivalence* termini bilan qo‘llanganligini aytib o‘tadi.

O‘zga til leksemasi tarkibidagi qismlarga o‘z tilidan qism keltirish va bu qismlarni mexanik ravishda birlashtirib, leksema hosil qilish xuddi shu tur misollarda o‘z aksini topgan. Ko‘pchilik kalkalarda ular tarkibidagi qismlar mexanik ravishda emas, balki o‘zlashtiruvchi tilning qoidalari asosida birlashtiriladi. Demak, bunday kalkalarda o‘zlashtiruvchi tilning leksema yasash usuli qatnashadi. Bunday yasashni o‘zicha yasash (ya‘ni boshqa tilning ta‘siridan xoli tarzda yasash) deb bo‘lmaydi, lekin o‘z yasash deb baholash haqiqatga to‘g‘ri keladi. Kalkalash — boshqa tildan terminlarni sun‘iy tarjima qilishdir. Buning natijasida mazkur termin yoki birikma termin tildagi asl ma‘nosidan tashqari yangi bir ma‘no kasb qiladi. Kalkalar o‘z xarakteriga ko‘ra ma‘no kalkasi (bunda terminning ma‘nosi tarjima qilinadi) va struktur semantik kalka, ya‘ni so‘zma-so‘z tarjima, terminning ma‘nosini shu bilan birga terminning tarkibini, ayrim o‘rinlarda so‘z formalarini ham tarjima qiladi. Kalka — “so‘z o‘zlashtirishning eng oliy formasidir”, chunki tilda avvaldan mavjud bo‘lmagan yangi so‘z yoki termin yuzaga keladi (21, 19).

Kalkalash jarayoni o‘zaro ikki tilning natijasida bir so‘zning vujudga kelishidir. Tadqiqotchilarning katta qismi zamonaviy fors tilida kalkalash jarayonining leksik o‘zlashma turiga e‘tibor qaratishgan (4; 10; 6; 9).

O‘zlashma so‘zlardan tashqari, o‘zlashtirish jarayonida birinchi o‘rinda so‘zning akustik tomoni (milliy etimologiyadan kelib chiqib, ba‘zan so‘zlar buzib talaffuz etiladi), keyin esa uning nominativ yo‘nalishi (so‘zning nomlanishi) chet tilida mavjud bo‘lgan so‘zni o‘z tiliga qismlarini tarjima qilish orqali o‘zlashtirish — kalkadir (15, 142).

Kalkani o‘rganish tilning leksik-semantik tizimida ularning kelib chiqish va kirib kelish jarayonini ham bilib olish imkonini yaratadi. Kalkalarni tahlil etish zamonaviy fors tili yangi leksik bilimlarida so‘z boyligi potensialini ko‘rsatadi, zamonaviy fors tilida muloqotda ishlatilayotgan so‘zlarning harakat masshtabiga ta‘sirini aniqlashda yordam beradi (6, 1). Kalkalash jarayoni yangi tushunchani ifodalash uchun terminlar olishning eng oddiy usullaridan biridir. Eron Islom Respublikasi Prezidenti Mahmud Ahmadinajod 2006-yil 29-iyul hamma davlat tashkilotlari, madaniyat markazlari va o‘quv dargohlarida chet tili yevropa tillari o‘rniga forscha ekvivalentlarni muomalaga kiritish bo‘yicha fors tili akademiyasi uchun maxsus farmoyishlarni taqdim etdi va ushbu akademiyada “terminologiya” yo‘nalishi o‘z faoliyatini boshladi. Hozirgi fors tili lug‘at boyligini boyitishning eng muqobil varianti bu shubhasiz kalkalashdir. Xususan, kalkalash orqali bir qancha meteriologik va

umumiytexnik terminlar, ayniqsa aviatsion va axborot texnologiyalariga oid terminlar ko'plab uchrashi mumkin.

V. Eliseyeva shuningdek, tilda yangi birliklarni shakllantirishning yana bir usuli — bu ikkilamchi nominatsiyani shakllantirishning an'anaviy yondashuvi deb ta'kidlaydi. Ammo bu hodisani qabul qiluvchi tilning o'ziga xos qiymatlarini qayta ko'rib chiqishni nazarda tutadi va buning semantik ma'nosi emas, donor tilining birliklari deb ta'kidlab o'tadi (3, 60).

E. Marinovanning tasnifi boshqa tilshunoslarning kalka haqidagi ta'riflarining barcha elementlarini o'z ichiga oladi. Ushbu tasnifning asosini til birligining kelib chiqishiga qaratadi: oldindan mavjud bo'lgan yoki yangi yaratilgan (5).

Kalka turlari: Kalkalash asosan ikki xil bo'ladi:

1. To'liq kalkalash. Bunday yo'l bilan hosil qilingan kalkaning barcha qismlari o'z tili materialidan tuziladi.

2. Yarim kalkalash. Bunday kalka tarkibida o'z material bilan bir qatorda o'zlashtirish manbayi bo'lgan tilning materiali ham qatnashadi.

Kalka asli leksema o'zlashtirishdagi grammatik usul hisoblanadi, chunki kalkalash leksema tarkibidagi ma'noli qismlardan nusxa olishga asoslanadi. Ba'zi hollarda esa ikkinchi bir tildagi leksemaning ta'sirida o'sha leksema anglatadigan tushunchani o'zlashtirish sababli qabul qiluvchi tildagi biror leksemaga ana shu leksik ma'no biriktiriladi. Bunday leksik ma'no boshqa tildagi leksema ta'sirida voqe' bo'lgani tufayli kalka deb yuritiladi. Bunday kalka grammatik kalkadan farqlash uchun semantik kalka deb nomlanadi. Semantik kalkada ham nusxa ko'chirish saqlanadi: bir tildagi leksemaga boshqa tildagi muqobili qidirib topiladi va shu topilgan leksemaga o'zlashtirilayotgan leksik ma'no yuklanadi. Umuman, kalkalash yasama leksemada ham, qo'shma leksemada ham, turg'un birikmada ham voqe' bo'ladi (13).

Ko'pchilik olimlar fors tilida uch xil kalka turi mavjudligini ta'kidlaydilar:

- a) frazeologizmlar;
- b) so'z yasovchi va yarim kalka;
- c) semantik kalka (10, 18).

Termin o'zlashtirishda tilning eng kichik komponentlari bo'lgan terminlarga asoslanadi. So'zlar terminlarga qaraganda umumiyroq tushunchadir. Ya'ni "soyabon" so'zi o'z ichiga nafaqat so'z, balki termin tushunchasini ham qamrab olgan. Sager so'zni ma'lum bir til lug'atidagi umumiy ishoraga ega bo'lgan, ammo hech qanday maxsus chegaraga ega bo'lmagan birlik sifatida izohlaydi (20).

Fors tilida termin o'zlashtirish Fors tili va adabiyoti akademiyasi tomonidan nazorat qilinadi. Ushbu akademiya 1935-yilda Tehronda yagona rasmiy fors tili akademiyasi sifatida tashkil topgan, u Eronda vakolatli tartibga solib turuvchi birlashma hisoblanadi.

Akademiyaning termin yasash kengashi 60 dan ortiq maxsus guruhlardan iborat. Ushbu guruhlar ichida maxsus sohalar uchun (masalan fizika, meditsina kabi) chet tilidagi terminlar uchun ekvivalent topish bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar mavjud. Ushbu tadqiqot ishida tanlangan leksik birliklar aniq bir sohaga yo'naltirilmagan.

Shunday qilib, so'zlarni tarjima qilish uchun ikki xil usul mavjud: morfema va so'z. Morfemalar ham erkin, ham aniqdir. Morfemalar ikki xil

bo'ladi: qo'shimcha va asos. Ingliz tilida termin yasashda qo'shimchalarga yetarlicha murojaat qilinadi. Ma'lumki, o'zak ingliz tilida termin yasash jarayonida manba vazifasini bajaradi (22). Holbuki, fors tilida ingliz tilidagi qo'shimchalarni tarjima qilishda turlicha jarayonlardan foydalaniladi (7).

Fors tilida kalkalangan terminlar yasash usullari.

Terminlar to'plamida inglizcha so'zlar ekvivalentini topishning ikki usuli ta'kidlanadi:

1. Konseptual ekvivalent topish usuli: bu usul inglizcha so'zlarning tuzilishidan ko'ra ma'nosi va ta'rifi ko'proq e'tibor qaratadi.

2. Kalkalash: ikkinchi usul, ingliz tilidagi so'zlarning tuzilishi va strukturasi ko'proq e'tibor qaratadi. Boshqa so'z bilan aytganda, chet tilidan kirib kelayotgan so'zning har bir ma'noviy qismi fors tilida ham ma'noviy guruhlarga bo'lish orqali tarjima qilinadi.

Alipanahi kalkalash jarayonini analitik-murakkab metod deb ataydi va ushbu metod so'zning ekvivalentini topishda yaqin o'n yillikdagi eng ko'p uchraydigan jarayon sifatida izohlaydi (2).

U ushbu tartibda, ya'ni analitik-murakkab usul deya nomlashni taklif qilganining sababi, birinchidan, morfemalar birin-ketin analiz qilinib, ularga mos morfemalar topiladi va ular birlashtiriladi. Fors va ingliz tillarida keng foydalaniladigan ushbu usul analitik usul hisoblanadi.

Morfemalar ikki holatga ko'ra tahlil etiladi:

Prefikslarni o'z ichiga olgan morfemalar ikki leksemaga ajratib tahlil etiladi. Bu holatda ular qo'shma so'z holatida deb ham qaralishi mumkin. Chunki ular asos va qo'shimchaga ajraladi.

Shunday qilib, leksemalardan qo'shimchalarni ajratib olishda yagona mezon yo'q. Olimlar bu borada turli qarashlarga egadirlar. Fereshteh Momenining (8) tadqiqotidan kelib chiqib, prefiks bu so'zning old qismida keluvchi aniq morfema bo'lib, u mustaqil qo'llanila olmaydi. Ular doim boshqa bir so'z yoki asos bilan birlashtirilishi kerak. Leksemalar esa o'zi mustaqil qo'llanila oladi va boshqa biror so'zga yoki asosga birikishi shart emas. Masalan *فرا* prefiks hisoblanib, u *yolg'iz o'zi qo'llanilmaydi*, biroq *برون* so'zi leksema hisoblanadi, boshqa so'z va asosga birikmasdan mustaqil qo'llanila oladi.

Neologizmlar — ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy yoki madaniy o'zgarishlar tufayli kishilik jamiyatida yangi ma'noga ega bo'lgan o'zlashmalar hisoblanadi. Neologizmlar rasmiy va norasmiy leksik qatlamga ega bo'lishlari mumkin. Boshqa tillardagi kabi ingliz tilida ham yangi so'zlar doim paydo bo'ladi; hozirga kunda neologik bum deb ataluvchi hodisa kuzatilayapti. Ba'zi sohalarida yangi so'zlar fan va texnika taraqqiyoti tufayli paydo bo'lmoqda.

Yangi so'zlar, asosan, universitet o'qituvchilari, gazeta muxbirlari, yoshlar, ijtimoiy kommunikatsiya va mavzularda faol qatnashuvchi va ommaviy axborot vositalariga aloqador shaxslar tomonidan ishlatiladi. Neologizmlar tez-tez gazetalarda uchraydi, chunki gazetalar jamiyat hayoti, fan va texnikadagi o'zgarishlarga hammadan tez ta'sir ko'rsatishadi (8, 56).

Ingliz tilida neologizmlarning ko'plab leksik-semantik guruhlari mavjud bo'lib, ular inson hayotining turli sohalariga tegishli bo'ladi.

Masalan:

- kompyuter va informatika texnologiyalari sohasi: (multi-user, to computerize, to blitz out, to telework, to telecommute, telebanking, videobank);
- lingvistik soha (machine translation, artspeak, sportspeak)
- siyosat va ijtimoiy hayot sohasi (youthquake, pussy-footer, Europarliament, belonger, survivor, welfare mother, dial-a-meal, multiculturalism);
- kriminal soha (neighbor watch, steaming, wolf-pack);
- atrof-muhitni himoya qilish sohasi (acid fog, energy belt, etc.).

T. Pimahina nazari bo'yicha ingliz tilidagi neologizmlarning ko'pchiligi amerikancha variantda bo'ladi. Ingliz tilining amerikancha variantida neologizmlarning deyarli 45 % ilmiy va kasbiy atamashunoslikka tegishli bo'ladi (11, 110).

Siyosiy, ijtimoiy, etnografik neologizmlarni tarjima qilayotganda tarjimon muammolarga duch kelishi mumkin, chunki bu so'zlar maksimal milliy va madaniy spesifikaga ega bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishga bo'lgan e'tibor ortib bormoqda. Shu sababli ingliz tilining lug'at tarkibini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Ingliz tili lug'atidagi o'zlashmalarning etimologiyasi va ichki xususiyatlarini bilish ingliz tilini chet tili sifatida o'rganishga yordam beradi.

Neologizmlar (yunoncha neos — yangi, logos — so'z) — jamiyat taraqqiyoti, hayotning talab-ehtiyoji bilan paydo bo'lgan yangi narsa va tushunchalarni ifodalovchi so'zlardir. Neologizmlarning yangiligi dastlab paydo bo'lgan vaqtlardagina sezilib turadi: vaqt o'tgach, ular "yangilik" xususiyatini yo'qotib, odatda, faol so'zlar qatoriga o'tadi. Masalan, o'zbek tili uchun bir qancha yil davomida yangi hisoblangan marketing, qayta qurish, reyting, tender so'zlari hozirgi kunda umumiste'moldagi so'zlarga aylanmoqda. Tildagi umumiy neologizmlar bilan bir qatorda individual uslubiy yoki okkazonal neologizm ham mavjud. Bunday neologizmlar mualliflar tomonidan ma'lum bir kontekstda uslubiy talab asosida yaratiladi. Neologizmlar ilmiy asarlarda shu uslubga xos termin sifatida atash(nominativ) vazifasini bajaradi. Badiiy asarlarda, odatda, uslubiy vazifani bajaradi. Neologizmlarning paydo bo'lish yo'llari turli bo'lib, ular tilning mavjud lug'aviy tarkibi va grammatik qonun-qoidalari asosida yangi so'z yasash yo'li, shuningdek, mavjud so'zning lug'aviy ma'nolaridan birini yangi ma'noda qo'llash yo'li bilan va boshqa tildan so'z qabul qilish orqali hosil qilinadi. Adabiy til boyligi nafaqat ichki imkoniyatlari asosida, balki boshqa tillardan so'z olish hisobiga ham boyiydi. Ba'zi tarixiy hodisalar ham har qanday tilning leksik va frazeologik qatlamining boyishida katta rol o'ynaydi. Fors tilidagi yangi so'zlarning ko'pchiligi Yevropa tillaridan kirib kelgan neologizmlardir. Fors tilidagi yangi so'zlarning kirib kelishining asosiy sababi xalqaro munosabatlarda ingliz tilining ustunligi natijasidir va shuningdek, kashfiyotlar hamda ba'zi bir innovativ texnologiyalarning rivojlanishi, ularning asosiy qismi ushbu davlatlarga tegishli bo'lishidir.

Umuman olganda, o'zlashtirish jarayoni tarixan tabiiydir. Odamlar va millatlarning o'zaro munosabati tufayli sodir bo'lgan ushbu jarayon fors tilida ham odatiy tusga kirgan. Fors tili lug'ati va so'z yasashining boyligiga qaramay, unda boshqa ko'pgina tillardan o'tgan so'zlarni ko'rishimiz mumkin.

Neologizm jarayoni arxaizmda to‘laqonli aks ettirilgan. Fors tilidagi boshqa tillardan kirib kelgan faol so‘zlar hisoblangan ba‘zi neologizmlar mavjud bo‘lib, ular neologizmligini yo‘qotgan va shuningdek o‘zlashtirib olingan.

2001-yilning boshlaridan beri, Fors tili dunyoning eng tezkor rivojlanayotgan tili sifatida kuchli o‘ntalik tillariga kirgan. Fors tilini avtomatik tarzda tahlil etishdagi asosiy qiyinchiliklardan biri bu faol nutq jarayonida neologizmlar paydo bo‘lishining jadallashayotganidir. Ushbu yangi paydo bo‘layotgan so‘zlarni an‘anaviy leksikada to‘g‘ridan to‘g‘ri topib bo‘lmaydi. Masalan, ingliz tilidan o‘zlashgan داونلود “download” yoki آنلاين “online” va yangicha strukturadagi, forscha so‘z qurilishi prinsplariga asoslangan, فیلترشکن “anti-filter” yoki چتین “to chat”. Bunga ko‘ra ba‘zi o‘zlashayotgan so‘zlar asl tilda matnga kiritilishi mumkin bo‘lsa-da, ular odatda forscha yozuvga o‘tkaziladi. Ushbu o‘zlashmalar muntazam iste‘moldagi so‘zlar singari ishlatiladi. Ular ba‘zan forscha qo‘shimchalarni ham olishi mumkin (1, 48).

Masalan:

سپس، ما باید یک مجموعه داده پایه جمع آوری کنیم تا مطمئن شویم می توانیم اهداف و پیشرفت آنها را **مونیتور** کنیم در قدمها ی آتی.

*Keyinchalik, olg‘a siljib borayotgan maqsadlarni **kuzatib borish** va amalga oshirilishiga ishonch hosil qilish uchun dastlabki tekshiruvni zimmamizga olishimiz zarur.*

Ushbu misolda keltirilgan مونیتو “monitor” so‘zini kundalik nutqda ko‘p uchratishimiz mumkin. Bu so‘z allaqachon umumiste‘moldagi so‘zga aylangan.

آقا اینا با این فیلترینگشون فقط بازار فیلتر شکن ها را داغ

می کنند.

*Janob, ular bu **filtrlashlari** bilan, faqat bozorning tozalash moslamalarini isitishadi.*

Ushbu misolda esa, o‘zlashgan so‘zga forscha egalik qo‘shimchasi qo‘shilgan.

Quyida fors tilida eng ko‘p ishlatiladigan chet tilidan to‘g‘ridan to‘g‘ri o‘zlashgan so‘zlarga bir qancha misollarni ko‘rishimiz mumkin:

با وجود کارشناسی های رژیم اشغالگر قدس، برخی کشور های منطقه و تدریهای آمریکا به سرانجام رسید

*Quddusning **istilo rejimi** borasidagi tajribasiga qaramasdan, hududdagi ba‘zi mamlakatlar va AQShning radikallari nihoyat yetib keldilar.*

جهانگیری با بیان این که **روابط سیستم بانکی**، سوئیفت، گشایش ال سی و استفاده از منابع مالی داخلی که در خارج از کشور قرار دارد.

*Jahongiriyning aytishicha, **bank sistemasi, SWIFT, LCning ochilishi, ichki moliyaviy manbalardan foydalanish xorijga oiddir.***

راکتور تحقیقاتی آب سنگین اراک، در چارچوب یک همکاری بین المللی به یک راکتور تحقیقاتی مدرن و پیشرفته و بااستاندارد سطح بالای بین المللی، تبدیل خواهد شد.

*Iroqdagi og‘ir suv **tadqiqot reaktori** xalqaro hamkorlikning bir qismi bo‘ladi.*

تلاش برای تثبیت "دمکراسی" همگونی نظری هر دو

رئیس جمهوری بود.

Demokratiyani mustahkamlash uchun qilingan sa'y-harakat ikki prezidentning nazariy samaradorligi edi.

به گزارش وزیر امور خارجه و رئیس سازمان انرژی اتمی از روند مذاکرات دستوردهای حاصل از اجرای شدن برجام اختصاص داشت.

Atom Enerjiyasi Tashkilotining rahbari va davlat kotibiga ko'ra, muzokaralarning kelishuvi ijroning ta'minlanishi natijasida sodir bo'ldi.

این سفر اروپایی ابتدا قرار بود در نوامبر انجام شود ولی به دلیل حملات تروریستی پاریس لغو شد.

Ushbu Yevropa safarining noyabrda o'tkazilishi rejalashtirilgan edi, biroq u Parijdagi terroristik hujum tufayli bekor qilindi.

Quyidagi jadvalda boshqa misollarni ham ko'rishimiz mumkin:

Forscha	Inglizcha	O'zbekcha
سایتها	sites	saytlar
پسوردتان	your password	parolingiz
وایرلس	wireless	simsiz
تایم لاین	timeline	vaqt jadvali
نوستالژی	nostalgia	nostalji

Jadvaldagi ba'zi so'zlarning fors tiliga kalkalangan variantlarini ham uchratish mumkin. Masalan وایرلس so'zi "wireless" wire+-less, "wire" "sim" fors tilidagi سیم *sim* so'ziga, -less qo'shimchasi o'zbek tilidagi -siz, fors tilidagi بی *bi* inkor qo'shimchasiga teng keladi va بی سیم deb tarjima qilinadi.

Fors tilida neologizmlar ikki ildizning birikib, qo'shma so'z hosil bo'lishidan ham paydo bo'ladi. Bu usul fors tilidagi samarali usullardan biri hisoblanadi. Misol uchun راهکار *rāhkār* so'zi "rāh" - "yo'l" (path) va "kā" — "ish" (work) so'zlarining birikuvidan hosil bo'lib, ingliz tilida "guideline" — yo'l boshlovchi, yoki "solution" — yechim degan ma'noni bildiradi;

سربرگ *sarbag* (*sar* — "bosh" (head), *barg* — "barg, qog'oz" (leaf, a piece of paper)) so'zi *letterhead* (sarlavha) degan ma'noni anglatadi. Ko'p hollarda, qo'shma so'zli o'zlashmalardagi asoslar biri fors tilidan, biri ingliz tilidan olingan bo'ladi. Masalan, تابوسازی (*taboo+to make*) — *tamaki ishlab chiqarish*, لینکدونی (*link+storage*) — ingliz tiliga "blogroll" tarzida tarjima qilinadi. Biroq o'zbek tilida tarjimasi topilmadi.

Ma'lumki, Fors tili va adabiyoti akademiyasi chet tilidan olingan so'zlarni forscha ekvivalenti bilan almashtirishni ma'qul ko'radi. Shuning uchun an'anaviy هلیکوپتر "helicopter" *vertolyot* so'zi o'rniga بالگرد (بال "wing" — qanot, گرد "turn" — aylanmoq) so'zini qo'llashni tavsiya qildi.

Fors tilida qo'shma fe'llar yasash juda sermahsul usul hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida kalkalash jarayonida ham asqotadi. Misol uchun:

شما حتی می توانید اینجا کلیک کرده و سعی کنید یکی از آنها را ببینید.

Siz hatto mana bu yerni bosib, ulardan birini ko'rishga urinib ko'rishingiz mumkin.

کلیک کردن — to click, hozirgi kunda fors tilida faol iste'molda bo'lib, ushbu so'z qo'shma fe'l yasashda keng qo'llaniladigan qo'ziga ingliz tilidan to'g'ridan to'g'ri o'zlashgan کلیک so'zlari orqali yasalgan.

با توجه به وضعیت نامساعد هوا، تمامی پرواز ها **کنسل شدن**.

Og'ir ob-havo tufayli, barcha parvozlar bekor qilindi.

کنسل شدن — to be cancelled — *bekor qilinmoq*.

Neologizmlarni kalkalashda qo'shimcha qo'shish usuliga ham ko'p murojaat qilinadi. Misol uchun, گر suffiksi orqali yasalgan مرورگر "browser" so'zi مرور 'review' — *maqola* + گر tarzida yasalgan.

هر یک از برکه های مرورگر اینترنت، زمان متفاوتی رو به شما می دهد.

Har bir brouzer tugmasi sizga vaqtning turli xilini beradi.

در موبایل من، برنامه ای دارم که به من میگوید هر هواپیمایی در جهان کجاست، ارتفاعش، سرعتش، و اینکه چه نوع هواگردیست، و به کجا می رود و در کجا فرود می آید

Mening telefonimda dunyodagi barcha samolyotning qayerdan ekanligi va uning balandlik darajasi, tezligi va u qaysi turdagi havotransporti ekanligini ko'rsatib bera oladigan dastur bor.

پس باید رمز عبور فیسبوک تون را به آنها بدهید.

Demak, ularga berish uchun sening Facebook paroling bor.

Bundan tashqari, استان suffiksi ham kalkalashda samaralidir:

link+ -stan) لینکستان "blogsphere" (weblog + -stan) وبلاگستان "blogroll" kabi.

Kalkalar yasashda prefiks munosabati

Tadqiqot davomida Rasul Posho Abgormiy va Vida Shohoniylarning fors tilida termin yasashga doir maqolalariga murojaat qilinganda (14), fors tilida termin yasashda ikki xil yo'nalish mavjudligi ta'kidlanganiga guvoh bo'lindi. Birinchi metod kalka bo'lib, u so'zning morfema-morfema shaklida yasaladi. Shuning uchun, ushbu tarjima bo'limi qismma-qism o'zlashtirish usuli deb ataladi. Ikkinchi usul - nazariy ekvivalent topish esa, so'zlarning ta'rifini nazarda tutadi. Tadqiqotlar natijasida ma'lum bo'lishicha kalkalash jarayonidan ikkinchi uslubga qaraganda ko'proq foydalanilar ekan.

Bunga qo'shimcha tarzda, prefikslar tarjimasi jarayoni bilan ham tanishildi va ular ikkala metod orqali tekshirib chiqildi.

Biz to'plagan misollar tahlili natijasida kalkalarning ingliz tilidagi prefikslarning fors tilida mavjud vositalar orqali berilishining quyidagi usullari aniqlandi:

1. Prefiks prefiksga: fors tilida ular qismma-qism tarjima qilinadi. Misol uchun, *progression* quyidagicha tarjima qilinadi *پیشروی* (o'sish, rivojlanish);

Misol: *extragalactic astronomy* فراگالکشانى tarzida tarjima qilinadi, extra prefiksi uchun فرا affiksidan foydalanilgan.

اخترشناسی فراگالکشانى دانشی است که به بررسی فضای

بیرون از کهکشان راه شیری می پردازد.

Koinotdan tashqari astronomiya ilmi bu Somon yo'lidan tashqari boshqa galaktikalarni o'rganish ilmidir.

“Extra-galactic” so‘zi astronomiya sohasiga oid so‘z bo‘lib, u fors tiliga har bir ma’noli qismni kalkalash orqali o‘zlashgan. “Extra” (“tashqi” so‘zi uchun fors tilidagi فرا prefiksi olingan bo‘lsa, galactic so‘zi uchun کهکشانی so‘zi mos ravishda olingan.

2. Prefiks leksemaga: inglizcha prefikslar fors tiliga leksema tarzida tarjima qilinadi. Masalan, *projection* بروئفکنى tarzida tarjima qilinadi. (reja, proyekt).

Misol: *Extranet* so‘zi esa, برون نت (outside the net- tashqi tarmoq) bu yerda *extra* prefiksi برون leksemasi orqali tarjima qilingan. نت so‘zi esa tarjima qilinmay, to‘g‘ridan to‘g‘ri o‘zlashgan.

برون نت تعدادی درون نت به هم پیوسته که معمولاً از نظر موضوع سنخیت دارند.
Sohalarni bir-biriga bog'lagan ko'psonli tashqi tarmoqlar bor.

3. Prefiks e'tiborsiz qoldiriladi (funksiyaga e'tibor qaratiladi): prefiks tashlab ketilishi mumkin. Bunda, asos so‘zning vazifasiga alohida e'tibor qaratiladi. Masalan, *projectile* بىر تابه. Inglizcha so‘zlarni o‘zlashtirishda prefikslarni tashlab ketish holati ko‘p kuzatiladi. Ba‘zan *prostate* پروستات (/prosta:t/).

Misol: *Extrasensory perception* ادراکات فراحسی به معنی در یافت تحریکات ماورایی بوسیله گیرنده هایی غیر از حواس پنج گانه ظاهری می باشد.

Extraordinary felling so‘ziga keladigan bo‘lsak, bu birsh اضطرابی so‘zi *extraordinary* so‘zi uchun ekvivalent sifatida taklif etiladi. Ushbu misolda aynan *extra* prefiksi uchun emas, balki leksemaning o‘zi uchun ekvivalent taklif etilgan.

Quyida biz guruhlagan kalkalarning *extra* prefiksi orqali berilishini quyidagi jadval orqali ko‘rsatib o‘tamiz:

Inglizcha terminlar	Fors tilida kalkalanishi	Prefiksning kalkalanish usuli	O‘zbek tilidagi tarjimasi
<i>Extragalactic radiation</i>	تابش فراکهکشانی	Prefiks	Qo‘shimcha fazoviy radiatsiya
<i>Extrasensory perception</i>	ادراک فراحسی	Prefiks	Ekstrasensorli idrok
<i>Extraordinary ray</i>	پرتو غیر عادی	Prefiks	G‘ayrioddiy nur
<i>Extra run</i>	برنامه اضافی	Leksema	Qo‘shimcha ish
<i>Extra chromosomal inheritance</i>	وراثت بیرونیفامتنی	Leksema	Qo‘shimcha xromosoma qabul qilish
<i>Extracellular</i>	بیرونیباخته ای	Leksema	Hujayradan tashqari

<u>Extracronal</u> retainer	نگه دارنده <u>برون</u> تاجی	Leksema	Ekstrakronal qatlam
<u>Extramusical</u>	<u>برون</u> موسیقایی	Leksema	—
<u>Extranet</u>	<u>برون</u> نت	Leksema	Qo‘shimcha tarmoq
<u>Extranuclear</u> inheritance	وراثت <u>برون</u> هسته ای	Leksema	Tashqi yadroviiy ta‘sir
<u>Extraoral</u> orthodontic appliance	بست آرتادندانی <u>برون</u> دهانی	Leksema	—
<u>Extratropical</u> cyclone	چرخند <u>برون</u> حاره ای	Leksema	Ekstratropik siklon
<u>Extraversion</u>	<u>برون</u> گرای	Leksema	ekstravestatsiya
Trend <u>extrapolation</u>	<u>برون</u> یابی روند	Leksema	—
<u>Extra</u> load tyre	تایر <u>برون</u> بار	Leksema	Buzilib qolgan chekka shina
<u>Extra</u> virgin olive oil	روغن زیتون بکر <u>ممتاز</u>	Leksema	Siqib olingan zaytun moyi
<u>Extra-</u> alveolar crown	تاج بالینی	Funksiya(prefiks e‘tiborga olinmagan)	Sovuq toj
<u>Extragalactic</u> distance scale	نردبان فاصله	Funksiya(prefiks e‘tiborga olinmagan)	Ekstragalaktik masofa shkalasi
<u>Extrahepatic</u> bile duct carcinoma	پوش چنگار زردابراه	Funksiya(prefiks e‘tiborga olinmagan)	Himoya qatlam jigar safrosi
<u>Extraordinary</u> felling	برش اضطراری	Funksiya(prefiks e‘tiborga olinmagan)	G‘ayrioddiy
<u>Extrasystole</u>	ضربان پیش رس	Funksiya(prefiks e‘tiborga olinmagan)	—

Ushbu jadvalda prefikslar orqali yasalgan so‘zlar keltirib o‘tilgan, ularning har biri bir-biridan farqli tarzda muhokama qilingan. Prefiks ekvivalenti ustuni har bir so‘z qanday qilib o‘zlashtirilganini ko‘rsatib beradi. Kalkalash metodida prefikslar prefiksga yoki leksemaga tarjima qilingan. Konseptual metoddan foydalanilganda prefiks mutlaqo rad etilib, ya‘ni shakl emas, faqat mazmun saqlanib qolingan.

Inglizcha terminlar uchun taklif etilgan forscha ekvivalentlarning eng so‘nggi korpuslarini nomlashda bo‘rttirishlar yo‘q. Ya‘ni ba‘zi so‘zlar tushinishda yoki foydalanishda bir qancha muammolarga uchrashi mumkin. Ularning asosiy qismi neologizmlar bo‘lgani tufayli, izohli lug‘atlarda ma‘nosi berilmagan bo‘lishi mumkin. Masalan ba‘zi so‘zlar

zamonaviy lugʻatlarda va hattoki Internetdan ham topilmadi. Misol uchun, *off-peak hours* quyidagicha tarjima qilinadi: زمان سبکی ; *MMS فراپيام* tarzida tarjima qilinadi.

Quyidagi jadvalda ingliz tilidagi prefikslarning fors tilida prefiks va leksema orqali berilishini koʻrishimiz mumkin.

Inglizcha prefikslar	Prefiks	Leksema	Inglizcha misol	Forscha tarjima
After-	پس، باز	تکملی، دوم، پیشاپسین، بعد	Afterburner Afterglow Afterimage Aftermath Afterpains	پسسوز پس تاب پس دید پسایند پس درد
Ante-	پیش، پیشا، پار		Antecedence Antecessor Antechamber	پیشروی پیشرو پیش اطاقی
Anti-	پاد، ضد، نا، وا	بر، ستیز، گاه، زدا، گیر، کژ	Anti semite Anti semitic Anti-aircraft Anti-dumping Anti-intellectual Anti-jewish Anti-universe Antibacterial Antiballistic missile Antibiotic Antibody	ضد یهود ضد یهودی ضد هواپیما ضدبازار شکنی ضد متفکر ضد یهود پادجهان ضد باکتری، پاد ترکیزه پادپرتابه پادزی پادتن
Auto-		خود، برجا،	Autobiographer Autobiographic Autocar Autocoder	نویسنده شرح حال خود خود زیستنامه ای خودرو خود رمز کن
Back-	پس، پیش، وا، باز	برگشت، پشت، عقب، پشت، برگردان، وارون، پشتیبان، ته	Back pay Back seat Back talk Backache Backboard	حقوق عقب افتاده صندلی عقب پیش جوابی پشت درد تخته پشت قاب
Bi-		دو، دوگانه، نیم	Biannual Biannulate Biaxial	سالی دوبار دو نواره دومحوری
By-		ضمنی، جنبی، کنار، جانبی		
Circum-	پیرا	دور	Circumambulate Circumference Circumferential Circumpolar Circumrotate Circumscribed	دور چیزی گردیدن پیرامون پیرامونی پیراشمالگان دور زدن محدود و مشخص
Counter-	پاد، دگر، ضد، نا	عکس، مخالف، خلاف، نقض، زدایی، وارون	Counterclockwise	در خلاف جهت ساعت
Dis-	نا، وا، فرو، بی، دز، دگر	زدایی، سلب، کم، خواه، گسیختگی، باخته، کژ	Disability Disaccredit Disadvantage Disaffect Disadvantageous	ناتوانی پس گرفتن بی فایدهگی بی میل شدن نامساعد

Down-	فرو، پیش	پایین، افتاده، سو، زوج، راست، اکار، پایه	Downdraft Downcast Downhill	فروباد سربزیری سرازیری
En-	در	سازی، کردن، گزاری، دهی، در، انداز، بندی	En prise Enable pulse Enabling signal Enact	در خطر تپش تواناساز علامت تواناسازی وضع کردن
Ex-	دگر، بر، فرا، وا	برون، زا، ده، زدایی، برداری	Ex-dividend Ex libris	بی سود از کتابخانهی
Extra-	فرا، غیر	برون، پر، ممتاز، اضافی	Extracanonical Extracellular Extrajudicial Extralegal Extralimital Extramartial Extramural	غیر اصلی خارج سلولی غیر رسمی غیرقانونی بی حد خارج ازدواجی خارج از حصار شهر
Fore-	پیش، پیشا	آینده، پیشین، جلو،	Fore-brain Forebode Forecast Forecastle	پیش مخ پیش گویی کردن پیش بینی کردن دریانوردی
Hyper-	بیش، ابر، فوق، فرا	پر، برن، افراطی، دور	Hypercharge	پر بارمندی
Inter-	هم، بینا	میان، بین، در هم، چند، بر، واسطه، پایه، درون، متقابل، رابطه، پیماء، مرز، پساپیشین، مخلوط، به هم، میانجی، دو	Intercellular Interceptor	بین یاخته ای جلو گیر
Meta-	دگر، فرا، پس، در، شبه	متقابل، پر	Metabolism Metachromatism Metagnathous	دگرگونی دگر رنگی فرا آروارهای
Micro-	فرا	ریز، خرد، کم، میکرو	Microanalysis	ریز فراقافت
Mis-	نا، دگر	کژ، نامناسب، خطا	Misadvanture Misadvise Misalignment Misalliance Misapprehend Misarrange Misbegot Misbelief Misbelieve Misbeliever	بدبختی پند بد دادن میزان بندی بد وصلت ناجور بد فهمیدن غلط مرتب کردن ناحق اعتقاد خطا بی اعتقاد شدن نا ایمان
Multi-	هم، چندا، بیش	چند، دو، بس، چندم، مکرر	Multi level Multi pass Multi purpose Multi user Multi valued Multiaddress Multichannel Multicolored Multiethnic Multifid Multiform	چند سطحی چند گذری چند منظوره چند کاربری چند ارز با چند نشانی چند مجرای رنگارنگ چند قومی چند شکافی چند شکلی
Non-	نا، غیر، بی، ن	عدم، برون، بدون، فاقد، سلب	Non numeric Non sequitur Non uniform	غیر عددی پیامد غیر منطقی غیر یکسان

Off-	پس، غیر، فرا، بی	برون، گشته، خارج از، بیرونی، خارج، کج، پایان، دور	Off center Off duty Off side Off-limits Off-key Off-center	خارج از مرکز خارج از خدمت خارج از خط برون کنار در نت اشتباهی بیرون از مرکز
On-	با، بر	آغاز	On side On stream On-line On-site	در داخل خط در عمل در راستا در محل
Out-	بر	برون، بیرون، دور، ردی، پی	Outbalance Outbid Out-herod	پیشی جستن بیشتر توپ زدن پیشی گفتن
Over-	بیش، پیش، فرا	اضافه، رو، سر، مفرط، تند، زیاد، بیش از حد، پر، بیش بود، اضافی، ب	Overabundance Overbid	بی فراوانی زیادتر پیشنهاد کردن
Post-	پس، پس	ناگذر، پس از، پشت	Post processing Post road Post-bellum Post-mortem	پس پرازی جاده پستی پس از جنگ پس مرگی
Pre-	پیش، فرا، پیشا	پیش از، کمک، تقدیمی، زود، نوک، مقدماتی، پیش بینی، سر، کوچک	Pre edit Preamble Preanalysis Preadaptation Preamplifier	پیش ویراستن سر آغاز مقدمه پیش کاوی پیش سازش پیش تقویت کننده
Pro-	پیش، فرا، فرو، بر، پیشا	برون، آغزین، آینده، بیرون، دو مرحله ای، پی		
Pseudo-	شبه	نما، کاذب، دروغین، بس،	Pseudohardware Pseudo operation Pseudo random number Pseudocarp Pseudoclassic Pseudocycsis Pseudomorph Pseudopod ¹ Pseudosalt	شبه سخت افزار شبه عمل عدد شبه تصادفی شبه میوه شبه کلاسیک ، آبستنی کاذب شبه کانی شبه پ شبه نمک
Retro-	پس، وا، بر	برگشتی، عقب، پشت، گذشته	Retroact Retroaction Retroactive Retroflection Retrogradation Retrograde Retrogress Retrogression Retrogressive Retrolental Retrolingual	پس کنش کردنیس کرداریس کنش پس کنشی برگشتگی پس روی پس رفتن پس رفتن پس روی پس رو پس مرجمی پس زبانی
Semi-	شبه	نیم، نیمه	Semi automatic Semi centennial Semi independent Semi solvable Semiabstract Semiaquatic Semiarboreal Semiautomatic Semicentennial Semicircle	نیم خودکار نیم سده نیمه مستقل نیم حل پذیر نیم انتزاعی نیمه ابزی نیمه درختی نیمه خود کار نیم قرنی نیمدایره

			Semicivilized Semiclassical Semicolonial Semiconductor	نیمه متمدن نیمه کلاسیک نیمه آزاد نیمه رسانایی
Sub-	فرو، وا، دگر، شبه، بر، پس	زیر، نیمه، جنب، جا، خرده، فرعی، تحت، نیم، زیرین، پایین، دوم، پی	Subacute Subadult Subalfabet Subapical Subaquatic	نیمه حاد نیمه بالغ زیر الفبا زیر راسی نیمه ابزی
Super-	ابر، فرا، بر، باز	برهم، زیر، افراطی، ثانویه، برتر، بسیار، تند، سر، ترکیبی، رو	Superadd Super middleweight	باز افزایش ابر میان وزن
Supra-	فرا، فوق، ابر	بالا، زیر، تک، بر، بالایی	Supraliminal Supraorbital Suprarenal	فرا آستانهای زیر چشمی ابر گردهای
Trans-	ترا، ورا، فرا، دگر	ترانش، گردانی، نیم، هما، رو	Transaction Transaction file Transactionoriented Transaction tape	ترکنش پرونده تراکنش تراکنش گر نوار تراکنش
Un-	نا، بی، ن، غیر	عدم	Un-american Unable Unacceptable Unaccomodated Unaccomplished Unaccountable Unaccustomed Unadvised Unaffected Unaligned Unallowable Unalloyed Unalterable	غیر آمریکایی ناتوان غیر قابل قبول ناهمساز ناکامل غیر مسئول غیر عادی بی احتیاط بی پیرایه غیر متشکل غیر مجاز غیر مخلوط غیر متغیر
Under-	نا، فرو	زیر، کم، کمبود، کسر، کف، فرود، زیرین، در، کم، بن، ناکافی، کند	Underachieve Underage Underarm Underbody Underbelly Underbred	کم آموزی کردن فروسال زیر بغل زیر تنه زیر شکم بی تربیت

Misollar:

من فروشنده جوان مواد مخدر بودم با یک اعصاب خراب و یک هفت تیر نیمه خودکار همراه داشتم.

Men yosh dori sotuvchisi bo'lganimda o'zim bilan tezkor va yarim avtomat qurol olib yurardim.

برای من روشن است که همه اجتماعات جوامع چند قومیتیش، چندفرهنگی و چند دینی در آینده باشند.

Men uchun kelajakda hamma jamiyatlar ko'p etnik, ko'p madaniyatli, ko'p dinli jamiyatlar bo'lishi aniq.

این به دلیل بی فراوانی یک انتقال دهنده عصبی به نام دو پامین است.

Bu "dopamine" deb ataladigan neurotransmitterlarning haddan tashqari ko'pligiga bog'liqdir.

پس پادشاه به استر و مردخای اختیار داد تا حکمی جدید وضع کنند.

Shunday qilib, qirol Ester va Mo'rdexoyilarga yangi qonun chiqarish vakolatini berdi.

دقیقا به همان شکل، ماتریکس خارج سلولی بطرز باورنکردنی ای در سه بعد، متنوع و گوناگون است.

Xuddi shu kabi, ko'p hujayrali matriks uch o'lchamda haddan tashqari farqlidir.

بنابراین این معانی مهمی برای هم پیش بینی کردن و هم سیلست دارد.

Demak, bu siyosat uchun ham, oldindan ko'ra bilish uchun ham muhim ishoraga ega.

Xulosa

XXI asr — tezkor rivojlanib borayotgan axborot asrida insonlar hayotiga yanada shiddat olib kirib, hayratga solayotgan ixtirolar bilan birgalikda tilning lug'at tarkibiga uni nomlashga xizmat qiladigan tushunchalar ham kirib kelmoqda. 2001-yilning boshlaridan beri fors tili dunyoning eng tezkor rivojlanayotgan tili sifatida kuchli o'ntalik tillariga kirgan. Shu tufayli, iqtisodiy, ilmiy texnik, siyosiy sohalarga oid terminlar fors tili tarkibidan ham tezlik bilan joy olib kelmoqda.

Fors tilida neologizmlarning kalkalanishida struktur kalkalash usuli sermahsul, semantik kalkalash usuli esa kammahsul ekanligi o'rganib chiqildi. Yuqoridagi har ikkala usuldan foydalangan holda birikma terminlarning kalkalanishi ko'p miqdorda uchradi.

Fors tili va adabiyoti akademiyasi tilning sofligini saqlash maqsadida kalkalar ro'yxatini taqdim etmoqda. Taklif etilgan terminlar orasida inglizcha so'zlar miqdori sezilarli ravishda ko'p. Shuning hisobiga fors tilida inglizcha o'zlashmalarning soni ortib bormoqda.

Fors tilida inglizcha 40 dan ortiq prefikslarning kalkalanishi ko'rib chiqildi va ularning leksemalar orqali kalkalanishidan ko'ra, forsha prefikslar orqali kalkalanishi ko'proq kuzatildi.

O'rganilgan so'zlarning asosiy qismi neologizmlar bo'lgani tufayli ularning ko'p qismini hozirgi kunda mavjud bo'lgan izohli lug'atlardan topishning imkoni bo'lmadi. Bundan kelib chiqadiki, fors tilida neologizmlar lug'atini tuzish hozirgi kundagi dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ali Hadjarian, Karine Megerdoomian. Mining and classification of neologisms in Persian Blogs // Second Workshop on Computational Approaches to Linguistic Creativity. — Los Angeles, 2010. — P. 6–13.
2. Alipanahi Fatemeh, Mahmoudi Ra'na. Vocabulary enrichment: borrowing VS neologism // Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences. — 2015. — № 5 (S2). — pp. 354–368.
3. Елисеева В. В. Авторский окказионализм как средство создания комического эффекта (в прагматическом аспекте): дис. кандидат филологических наук. — Санкт-Петербург, 1984. — 171 с.
4. Еремина К.Н. К проблеме языковых контактов: (Европеизмы в современном персидском языке). — Москва: Наука, 1980. — 77 с.

5. Маринова Е.В. Иноязычные слова в русской речи конца XX-начала XXI века: проблемы освоения и функционирования: автореферат дис. ... доктора филологических наук. — Москва: Elpis, 2008. — 45 с.
6. Месамед В.И. Калькирование как один из способов пополнения словарного состава современного персидского языка: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук. — Москва: АН СССР, 1984. — 17 с.
7. Moinzade Ahmad. The Study of Persian Equivalents for Words Ending in Suffix “-ism” // Canadian Social Science. — 2011. — № 6. — P. 207–212.
8. Momeni Fereshteh, Shahla Raghibdoust, Robab Teymour. The nature and function of neologisms in the speech of three Persian-speaking groups // International Journal of English Linguistics. — 2016. — № 6 (5). — P. 92–102.
9. Наджафов Г.Г. Проблемы терминологии современного персидского языка: (На материале транспорт.-торговых терминов): Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата филологических наук. — Москва: АН СССР. Ин-т востоковедения, 1976. — 28 с.
10. Пейсиков Л.С. Лексикология современного персидского языка. — Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1975. — 206 с.
11. Пимахина Т.А. Лингвостилистические характеристики неологизмов современного английского языка. — Самара: Самарский университет, 1992. — 152 с.
12. Quronbekov A. Fors tili leksikologiyasi. — Toshkent, 2009. — 279 b.
13. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. — Toshkent: Universitet, 2006. — 476 b.
14. Rasool Pasha Abgarmi, Vida Shaghaghi. Units of translation adopted in Persian term-formation // Tradterm journal. — 2017. — Volume 29. — P. 146–167.
15. Реформатский А.А. Введение в языковедение. — Москва: Аспект пресс, 2006. — 536 с.
16. Романченко А.А. Калькирование как один из способов пополнения авиационной терминологии современного персидского языка. — Москва, 2008.
17. Рубинчик Ю.А. Персидско-русский словарь. Т. 1–2. — Москва, 1985. — 1602 с.
18. Рубинчик Ю. А. Лексикография персидского языка. — Москва, 1991. — 221 с.
19. Рубинчик Ю. А. Грамматика современного персидского литературного языка. — Москва, 2001. — 600 с.
20. Sager C. Essays on Definition (Terminology and lexicography research and practice). — Amsterdam: John Benjamins Publishing Co, 2000. — 262 p.
21. Shoahmedov E. Rus tilidan o‘zbek tiliga kalkalash masalasiga doir: Filol.fan.nomz.diss. — Toshkent, 1974.
22. Yule George. The study of language. — Cambridge: Cambridge University Press, 2006. — 285 p.

References

1. Ali Hadjarian, Karine Megerdooimian. *Workshop on Computational Approaches to Linguistic Creativity*, Los Angeles, 2010, pp. 6–13.
2. Alipanahi Fatemeh, Mahmoudi Ra'na. *Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences*, 2015, No 5 (S2), pp. 354–368.
3. Eliseeva V. V. *Avtorskii okkazionalizm kak sredstvo sozdaniya komicheskogo effekta (v pragmaticheskom aspekte)* (Author's casualism as a means of creating a comic effect (in a pragmatic aspect)): candidate's thesis, Saint-Petersburg, 1984, 171 p.
4. Eremina K.N. *K probleme yazykovykh kontaktov: (Evropeizmy v sovremennom persidskom yazyke)* (On the problem of language contacts: (Europeanisms in modern Persian)), Moscow: Nauka, 1980, 77 p.
5. Marinova E.V. *Inoyazychnye slova v russkoi rechi kontsa XX-nachala XXI veka: problemy osvoeniya i funktsionirovaniya* (Foreign language words in Russian speech of the late XX-early XXI century: problems of mastering and functioning): Extended abstract of Doctor's thesis, Moscow: Elpis, 2008, 45 p.
6. Mesamed V.I. *Kal'kirovaniye kak odin iz sposobov popolneniya slovarnogo sostava sovremennogo persidskogo yazyka* (Calculus as one of the ways to replenish the vocabulary of the modern Persian language): Extended abstract of candidate's thesis, Moscow: AN SSSR, 1984, 17 p.
7. Moinsade Ahmad. *Canadian Social Science*, 2011, No. 6, pp. 207–212.
8. Momeni Fereshteh, Shahla Raghibdoust, Robab Teymour. *International Journal of English Linguistics*, 2016, No. 6 (5), pp. 92–102.
9. Nadzhafov G.G. *Problemy terminologii sovremennogo persidskogo yazyka: (Na materiale transport.-torgovykh terminov)* (Problems of terminology of the modern Persian language: (Based on the material of transport and trade terms)): Extended abstract of candidate's thesis, Moscow: AN SSSR. In-t vostokovedeniya, 1976, 28 p.
10. Peisikov L.S. *Leksikologiya sovremennogo persidskogo yazyka* (Lexicology of the modern Persian language), Moscow: Izd-vo Mosk. un-ta, 1975, 206 p.
11. Pimakhina T.A. *Lingvostilisticheskie kharakteristiki neologizmov sovremennogo angliiskogo yazyka* (Linguistic and stylistic characteristics of modern English neologisms), Samara: Samarskii universitet, 1992, 152 p.
12. Quronbekov A. *Fors tili leksikologiyasi* (Lexicology of Persian), Tashkent, 2009, 279 p.
13. Rahmatullayev Sh. *Hozirgi o'zbek adabiy tili* (Current Uzbek literary language), Tashkent: Universitet, 2006, 476 p.
14. Rasool Pasha Abgarmi, Vida Shaghghi. *Tradterm journal*, 2017, Volume 29, P. 146–167.
15. Reformatskii A.A. *Vvedenie v yazykovedenie* (Introduction to Linguistics), Moscow: Aspent press, 2006, 536 p.
16. Romanchenko A.A. *Kal'kirovaniye kak odin iz sposobov popolneniya aviatsionnoi terminologii sovremennogo persidskogo yazyka* (Calculus as one of the ways to supplement the aviation terminology of the modern Persian language), Moscow, 2008.
17. Rubinchik Yu.A. *Persidsko-russkii slovar'. T. 1–2* (Persian-Russian Dictionary), Moscow, 1985, 1602 p.

18. Rubinchik Yu. A. *Leksikografiya persidskogo yazyka* (Lexicography of the Persian language), Moscow, 1991, 221 p.
19. Rubinchik Yu. A. *Grammatika sovremennogo persidskogo literaturnogo yazyka* (Grammar of the modern Persian literary language), Moscow, 2001, 600 p.
20. Sager C. *Essays on Definition (Terminology and lexicography research and practice)*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Co, 2000, 262 p.
21. Shoahmedov E. *Rus tilidan o'zbek tiliga kalkalash masalasiga doir* (On the issue of kalking from Russian to Uzbek): candidate's thesis, Tashkent, 1974.
22. Yule George. *The study of language*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 285 p.